

RAQAMLI TA’LIM MUHITIDA O‘SMIRLARDA AXBOROT OLISH MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK JIHLTLARI

Andijon Davlat Pedagogika Instituti,
Pedagogika va Psixologiya kafedra mudiri
M.V Xalimova Psixologiya fanlari doktori, professor
Pedagogika yo‘nalishi 2-bosqich magistranti
Abdulxamidova Moxigul Bobirjon qizi.
mohigulabdulkhamidova@gmail.com
+998979963494
0009-0006-7374-4950

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19451361>

Annotatsiya: Ushbu tezis raqamli ta’lim muhitida o‘smirlarda axborot olish madaniyatini shakllantirishning pedagogik va psixologik jihatlari tadqiq etadi. Ishda axborot madaniyati tushunchasi, uning o‘smir yoshlar rivojlanishidagi roli, raqamli resurslardan samarali foydalanish usullari, shuningdek, davlat siyosati va Prezident farmonlari asosida axborot madaniyatini rivojlantirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: axborot madaniyati, raqamli ta’lim, o‘smirlar, pedagogik psixologiya, raqamli resurslar.

Аннотация: Данный тезис исследует педагогические и психологические аспекты формирования информационной культуры подростков в цифровой образовательной среде. Рассматриваются понятия информационной культуры, её роль в развитии подростков, эффективное использование цифровых ресурсов, а также практические рекомендации по формированию информационной культуры на основе государственной политики и указов Президента.

Ключевые слова: информационная культура, цифровое образование, подростки, педагогическая психология, цифровые ресурсы

Annotation: This thesis investigates the pedagogical and psychological aspects of developing information culture among adolescents in a digital educational environment. The concepts of information culture, its role in adolescent development, effective use of digital resources, and practical recommendations based on state policy and presidential decrees are analyzed.

Keywords: information culture, digital education, adolescents, pedagogical psychology, digital resources

Kirish

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan qabul qilingan “Raqamli iqtisodiyot va axborot texnologiyalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” (PF-5906, 2019) farmoni [1] va “Umumiy o‘rta ta’lim tizimida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida” (PQ-4643, 2021) qarorlarida raqamli ta’limni rivojlantirish va o‘smirlarda axborot madaniyatini shakllantirish bo‘yicha aniq vazifalar belgilangan. [2]

Ushbu hujjatlar raqamli resurslardan samarali foydalanish, axborot olish va qayta ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish hamda yoshlarning tanqidiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatlarini mustahkamlashni maqsad qiladi. Raqamli ta’lim muhiti o‘quvchilarga axborot olish, uni tahlil qilish va qayta ishlash jarayonlarini samarali rivojlantirish imkonini beradi. Shu bilan birga, bu jarayon o‘smirlarning ijodiy faoliyatini rivojlantirishga, tanqidiy fikrlash qobiliyatini oshirishga va axborot manbalarini to‘g‘ri tanlash ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu

sababli axborot madaniyatini pedagogik va psixologik jihatdan tizimli yondashuv asosida rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur tezisning maqsadi – raqamli ta’lim muhitida o‘smirlarda axborot olish madaniyatini rivojlantirishning pedagogik va psixologik tamoyillarini aniqlash hamda bu jarayonni samarali amalga oshirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdir.

Axborot madaniyati shaxsning axborot manbalarini topish, tahlil qilish, baholash va samarali foydalanish qobiliyati sifatida ta’riflanadi. O‘smirlik davrida axborot madaniyati shakllanishi ayniqsa muhim bo‘lib, u yoshlarning tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. O‘smirlar axborotni baholash jarayonida noto‘g‘ri yoki soxta ma’lumotlarni aniqlashni o‘rganadi, bu esa ularning mantiqiy va mustaqil fikrlash qobiliyatini mustahkamlaydi. Shu bilan birga, axborot madaniyati ijtimoiy axborot almashinuvida ham namoyon bo‘ladi: o‘smirlar guruh muhitida fikr almashish, bilimlarini boshqalar bilan bo‘lishish va jamoaviy faoliyat orqali o‘z axborot qobiliyatlarini yanada rivojlantirish imkoniga ega bo‘ladi. Psixologik nuqtai nazardan, axborot madaniyati o‘smirlarning e’tiborini oshirish, xotira funksiyalarini mustahkamlash va axborotga bo‘lgan qiziqishni kuchaytirishga xizmat qiladi.[8]

Shu bilan birga, o‘smirlar internet va raqamli resurslardan xavfsiz va samarali foydalanishni o‘rganadi, bu esa ularni raqamli ta’lim muhitida mustaqil va ongli faoliyat yuritishga tayyorlaydi. Natijada, axborot madaniyati o‘smirlarning nafaqat ilmiy bilimlarini, balki shaxs sifatidagi rivojlanishini ham ta’minlaydigan muhim pedagogik va psixologik ko‘nikmalar majmuasini hosil qiladi.

Raqamli ta’lim muhiti pedagogik nuqtai nazardan o‘quv jarayonini interaktiv, samarali va individuallashtirilgan tarzda tashkil etish imkonini beradi. Bu muhit o‘quvchilarga o‘z qobiliyatlariga mos axborotni olish va mustaqil ishlash imkoniyatini yaratadi, ya’ni har bir o‘quvchi uchun o‘rganish jarayoni individualizatsiyalashadi. Shu bilan birga, raqamli ta’lim interaktivlikni ta’minlaydi: video darslar, simulyatsiyalar, virtual laboratoriyalar va testlar yordamida o‘quv jarayoni qiziqarli va jalb qiluvchi bo‘ladi, bu esa o‘quvchilarning faol ishtirokini rag‘batlantiradi. Bundan tashqari, raqamli muhit hamkorlik imkoniyatlarini kengaytiradi. Onlayn forumlar, vebinarlar va guruh loyihalari orqali o‘quvchilar tajriba almashadi, o‘z fikrlarini bildirish va muloqot qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, raqamli vositalar o‘quv jarayonini baholash va monitoring qilish imkonini ham beradi: o‘qituvchi o‘quv jarayonini real vaqtda kuzatishi, natijalarni tahlil qilishi va pedagogik ta’sirlarni amalga oshirishi mumkin. Pedagogik nuqtai nazardan, o‘qituvchi o‘smirlarga axborot manbalarini tanlash, tahlil qilish va filtrlash ko‘nikmalarini o‘rgatishi muhimdir. Bu nafaqat o‘quvchilarning axborotga bo‘lgan qiziqishini oshiradi, balki ularning mustaqil fikrlash, tanqidiy tahlil va raqamli resurslardan samarali foydalanish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Shu tariqa, raqamli ta’lim muhiti pedagogik jarayonda yuqori samaradorlik va o‘quvchilarning rivojlanishini ta’minlaydigan muhim vosita sifatida xizmat qiladi.[5],[6]

O‘smirlarning psixologik rivojlanish xususiyatlari axborot olish madaniyatini shakllantirish jarayonida muhim rol o‘ynaydi. Bu davrda ularning e’tibor va konsentratsiya qobiliyati cheklangan bo‘lishi mumkin, shuning uchun uzoq matnlarni qabul qilish jarayonida charchash xavfi mavjud. Shu sababli pedagoglar darslarni interaktiv va qiziqarli usullar bilan tashkil etishlari zarur. O‘smirlarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish ham katta ahamiyatga ega, chunki ular noto‘g‘ri axborotdan himoyalaniшни va mantiqiy qarorlar qabul qilishni o‘rganishlari lozim. Shu bilan birga, motivatsiya va qiziqish o‘quvchilarning axborot olish jarayonida faol ishtirok etishini ta’minlaydi, bu esa ularning o‘rganish samaradorligini oshiradi. Ijtimoiy tajriba ham muhim psixologik komponent hisoblanadi: guruh muhitida fikr almashish va hamkorlik o‘smirlarning kommunikatsiya va jamoaviy ish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Shu bois pedagoglar interaktiv metodlar, gamifikatsiya, kooperativ o‘qitish va loyihaviy faoliyatni keng qo‘llashlari tavsiya

etiladi, bu esa o’smirlarning axborotga bo’lgan qiziqishini oshirish, tanqidiy fikrlashini mustahkamlash va raqamli resurslardan samarali foydalanish ko’nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

O’smirlarda axborot madaniyatini rivojlantirishning samarali strategiyalari bir qator pedagogik va interaktiv yondashuvlarni o’z ichiga oladi. Raqamli resurslardan samarali foydalanish ko’nikmalarini shakllantirish muhimdir; o’quvchilar onlayn kutubxonalar, ilmiy maqolalar va rasmiy manbalarni tanlashni o’rganib, axborotning ishonchligi va sifatini baholashga qodir bo’lishadi. Tanqidiy fikrlash mashqlari esa o’quvchilarning axborotni tahlil qilish va faktlarni tekshirish qobiliyatini mustahkamlaydi, manbalarni solishtirish va ularni baholash orqali noto’g’ri yoki chalg’ituvchi ma’lumotlardan himoyalaniшни o’rganadilar. Interaktiv loyihalar va seminarlar strategiyasi guruh ishlarida digital vositalardan foydalanish, virtual laboratoriya va prezentatsiyalar tayyorlash orqali o’quvchilarning amaliy ko’nikmalarini rivojlantiradi va jamoaviy ish qobiliyatini mustahkamlaydi.[5]

Shuningdek, pedagogik nazorat va baholash mexanizmi o’quvchilarning axborotni qayta ishlash va tahlil qilish qobiliyatini muntazam baholash imkonini yaratadi. Ushbu strategiyalar o’smirlarda axborotga bo’lgan qiziqishni oshiradi, tanqidiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish ko’nikmalarini mustahkamlaydi, natijada raqamli ta’lim muhitida ularning bilim va shaxsiy rivojlanishi yanada samarali bo’ladi.

Raqamli ta’lim muhitida o’smirlarda axborot olish madaniyatini rivojlantirish pedagogik va psixologik jihatdan muhim vazifa hisoblanadi. Bu jarayonda o’smirlarning psixologik xususiyatlari hisobga olinishi lozim, chunki ularning e’tibor, konsentratsiya va motivatsiya darajasi o’quv samaradorligiga sezilarli ta’sir qiladi. Shu bilan birga, o’quvchilarda axborot manbalarini tanlash, tahlil qilish va baholash ko’nikmalari shakllantirilishi zarur, bu esa ularning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi va mustaqil qaror qabul qilish imkonini beradi. O’qitish jarayonida interaktiv, individual va hamkorlikka asoslangan metodlar keng qo’llanilishi pedagogik samaradorlikni oshiradi.[3] Davlat siyosati va Prezident farmonlari doirasida ushbu masala tizimli va samarali tarzda amalga oshirilishi mumkin. Natijada, bu yondashuv o’smirlarning axborotga bo’lgan qiziqishini kuchaytiradi, tanqidiy fikrlash qobiliyatini mustahkamlaydi va raqamli savodxonlikni rivojlantiradi, shu tariqa ularni zamonaviy raqamli ta’lim muhitida faol va ongli ishtirokchi sifatida shakllantiradi.

Xulosa

Raqamli ta’lim muhitida o’smirlarda axborot olish madaniyatini rivojlantirish pedagogik va psixologik jihatdan muhim vazifa hisoblanadi. Shu jarayonda o’smirlarning psixologik xususiyatlari, jumladan e’tibor, konsentratsiya va motivatsiya darajasi hisobga olinishi lozim. Axborot manbalarini tanlash, tahlil qilish va baholash ko’nikmalari shakllantirilishi o’quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi va mustaqil qaror qabul qilish imkonini beradi.[3]

O’qitish jarayonida interaktiv, individual va hamkorlikka asoslangan metodlar qo’llanilishi pedagogik samaradorlikni oshiradi. Raqamli resurslar va zamonaviy texnologiyalar yordamida o’quvchilarning axborotga bo’lgan qiziqishi ortadi, tanqidiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish ko’nikmalari mustahkamlanadi. Shu tariqa, davlat siyosati va Prezident farmonlari doirasida axborot madaniyatini rivojlantirish tizimli va samarali tarzda amalga oshirilishi mumkin. Natijada o’smirlar zamonaviy raqamli ta’lim muhitida faol va ongli ishtirokchi sifatida shakllanadi, raqamli savodxonlik va shaxsiy rivojlanish ko’nikmalariga ega bo’ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti farmoni PF-5906 “Raqamli iqtisodiyot va axborot texnologiyalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to’g’risida”, 2019 yil.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4643 qarori “Umumiy o‘rta ta’lim tizimida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”, 2021 yil.
3. Bates, A.W. “Technology, e-Learning and Distance Education,” Routledge, 2019.
4. Prensky, M. “Digital Natives, Digital Immigrants,” On the Horizon, Vol. 9, Issue 5, 2001.
5. Sadikova, F. “Raqamli ta’lim muhitida o‘smirlarning axborot savodxonligi,” Pedagogika va Psixologiya, 2020.
6. UNESCO. “Media and Information Literacy Curriculum for Teachers,” Paris: UNESCO, 2013.
7. Vygotsky, L.S. “Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes,” Harvard University Press, 1978.
8. Siemens, G. “Connectivism: A Learning Theory for the Digital Age,” International Journal of Instructional Technology and Distance Learning, 2005.
9. Zuboff, S. “The Age of Surveillance Capitalism,” PublicAffairs, 2019.
10. O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim vazirligi. “Raqamli ta’limni rivojlantirish bo‘yicha metodik qo‘llanmalar,” Tashkent, 2021.